

Az ember életében vannak nagy fordulatok, amelyek megváltoztatják az addig megszokott életritmusát. Ilyen a születés, a házasság és a halál.

Születés

Az új házaspár szaporodására már a lakodalom napján is számítanak. Minden rokon és ismerős teljes szívéből kívánja nekik: „Ijasodjatok, fiasodjatok, mint a csicsóka!”

A menyasszonytánc során összegyűlt pénzt is így adja át a vőfély: „Ásó, kapa, válasszon el benneteket, mög a nagyharang, egy esztendőre csődörgyerek lögyön, ez a pénz a bölcsőmadzagra való!”

A fiatalok is mindent megtesznek, hogy kivarázsolják gyermekük nemét, a férj nadrágja a fejevégnél legyen, azon aludjanak, mert így fiúáldás lesz. De az első ágyba fekvésére is figyelnie kellett az ifjú férjnek, mert ha bal oldalára fekszik, akkor fiú lesz, ha jobbra, akkor lány.

Ha sikerül áldott állapotba kerülnie az ifjú asszonynak, mindenki órá vigyáz, nehogy elmenjen a gyermek. Ingét fonákján hordja a rontás ellen. Minden kívánságát lesik, kevesebbet, könnyebbet kell dolgoznia. Persze közben folyamatosan azt találgatják, hogy milyen nemű gyermek születik, mindenféleből jósolgatnak.

Fiú lesz, ha: - hegyes az asszonyka hasa

- gombostűt talál
- paprikás vagy sovány füstölt húst kíván
- szalonnát kíván
- szereti szagolni a pipafüstöt

Lány lesz, ha: - lapos az asszonyka hasa

- ha széles a feneke
- ha varrótűt talál
- ha édeset vagy epret kíván

Több tiltás, jóslás fűződik még az állapotos asszonyhoz:

- Ikergyereke lesz annak, aki páros gyümölcsöt (cseresznye, meggy, szilva) eszik.
- Ha gyümölcs esik a hasára és az anya odakap, a gyermek barna folt lesz az esés helyén.
- egész terhességének idejében, a hóna alatt három gerezd fokhagymát kellett hordani, nehogy torz legyen a gyerek

Nem szabad: - küszöbön fát vágni, mert púpos lesz a gyerek

- elhalt állat szemét nézni, mert a gyerek vak lesz
- csorba edényből inni, mert görbe lesz a gyerek szája
- égháborút nézni, mert földönfutó lesz a gyerek
- állatot agyonütetni, esküt tenni, tanúskodni, mert halva születik a gyerek
- vizes kezet szoknyába törölni, mert csúnya lesz a gyerek
- terhességet letagadni, mert a gyerek néma lesz
- sírverembe nézni, mert sárga lesz a gyerek
- sütőkemencét fűteni, vásznat fehéríteni, taligát húzni, fát vágni, kendert nyúni, mert koraszülött lesz a gyerek
- haját ágyban fésülni, káposztát, uborkát savanyítani, gyümölcsöt főzni, kovászt keverni, mert korán meghal a gyerek
- a szobában kést élesíteni, mert nehéz lesz a szülés
- temetésre menni, pénteken fenni, varrni, szemetet az ajtó felé söpörni
- paprikát ültetni, mert mérges lesz a gyermek

Amikor a gyermek megmozdul az édesanya hasában, az elkezd elkészíteni a gyermek kelengyjét. Ruhácskákat, pelenkákat, dunyhát készít.

Szülés előtt a kismamát felkészíti arra a falu bábája, hogy mi vár rá, mit kell majd cselekednie szülés során. Amikor elérkezett az idő a gyermek születésére, hívták a bábát, aki a családban lévő asszonyok segítségével irányította a szülést. Közben mindenféle mágikus eljárást alkalmaztak a szülés megkönnyítésére és a fájdalom csillapítására. Pl.: Minden ruhán megbontották a csomót, kibontották a szülő nő haját és kinyitottak minden zárat. Folyamatosan fohászokdtek segítségért Istenhez, Szűz Máriához vagy Pádúai Szent Antalhoz. Szülés után a méhlepényt elásták a kertben, hogy a gyermek mindig visszavágyjon a szülői házba. Szüléskor a bába a gyermek köldökcsomójára masnit köt, és ha 5-6 nap múlva az leszárad, elteszik, és 7 esztendő korában a gyermek kezébe adják, aki kibontja a masnit. Ettől a fiú szépíró lesz, a lány pedig jó varró.

Ha a gyermek foggal, vagy 6 ujjal születik, úgy tartották, hogy táltos lesz. Aki burokban, vagy pénteken születik, az pedig nagyon szerencsés lesz.

A picit esővízben fürösztik meg, szájába vizet cseppentenek, a fürdővízbe pedig különféle füveket és tárgyakat tesznek, hogy befolyásolják eljövendő életét. Pl. tejet, hogy a bőre fehér legyen, virágot, hogy szép legyen, lúdtollat, hogy könnyű legyen az élete, pénzt, hogy gazdag legyen. A fiúknak fűrot, fejszét, a lányoknak tűt, fonalat, hogy dolgosak legyenek. Fürdetés után felöltöztették és bepólyálták a picit, ruháját fonákul adták rá, kezére piros pántlikát kötnek, homlokát bekormozzák.

Az édesanya mellé fektetik, hogy a boszorkányok, rossz szellemek el ne cseréljék, vagy a látogatók meg ne rontsák. Emiatt az újszülöttet nem hagyták egyedül az ágyban.

Az ágy sarkába sót, kenyeret, fokhagymát, kakukkfűvet kötöttek, hogy távol tartsák a gonoszt.

A születés harmadik napján van a keresztelő, ahol a gyermekkori barát lesz a keresztszülő. A keresztelő után, otthon így viszik be a házba: „Pogányt vittünk, keresztény bárányt hoztunk.” A kicsit a keresztanya leteszi a küszöbre, ahonnan az apa veszi fel és magasra tartja, hogy jó magasra nőjön. Majd leteszi a szent sarokban lévő asztalra, hogy olyan jó legyen, mint a falat kenyér. Ezután a meghívott családtagok ünnepelnek, esznek, isznak, énekelnek, zenélnek, táncolnak.

A keresztszülők ajándékot is adnak, pénzt, ruházatot és élő állatot. A multság alatt a meghívott vendégek mindegyike ad valamilyen apróbb ajándékot, amit a bába szed össze, aki ilyenkor magának is gyűjtött adományt.

Az egyik használt cseréptányért közben az ajtóhoz vágják, hogy süket ne legyen a gyerek. Aki persze erre a csörömpölésre elkezd sírni, így biztosan kiderül, hogy jól hall-e. Amikor a vendégek elindulnak, pénzt tesznek a gyermek markába, hogy ne legyen fősvény.

Hat hetet pihen az édesanya, eddig tart az ún. gyerekágy, ez idő alatt a rokonok, barátok, ismerősök visznek ételt az egész családnak. Legtöbbször a komaasszonya hozza a legtöbb főtt ételt, díszes komatálakban. Amikor megérkezett, mindenképpen le kellett ülnie, nehogy elvigye a gyermek álmát.

Amikor a rokonok jönnek megnézni az újszülöttet, az anyának meg kell köpködni a gyermeket, nehogy valaki megverje szemmel. A szemmel vert gyermek gyógyítását minden vidéken másként végzik.

Mi is az a szemmel verés? Úgy hitték, hogy vannak olyan emberek, akiknek a nézése ártalmas lehet, vagyis rontást hozhat a szeme. Ha egy betegség okát nem ismerték, először szemmel verésre gyanakodtak.

A piros gyöngy, vagy szalag a gyermek csuklóján, elterelheti az ártó szem figyelmét. Ha utcára vitték a kicsit, az arcát letakarták. Az első hetekben a gyermek az anyja mellett, majd a bölcsőben fekszik. Sok ruhára nem volt szüksége, csak néhány kisingre, mert pólyában tartották, akár 6 hónapos koráig. Pelenkának jó volt bármilyen használatból kikopott vászongatya, amelyet megfelelő darabokra szaggattak.

Megpróbálták minél tovább szoptatni a kicsit, akár 3 éves koráig is. A földpadlós, sötét, füstös, nedves házakba érkező kicsi sok veszélynek, betegségnek volt kitéve, ezért sajnos sokan haltak meg 3 éves koruk előtt.

Fejlődése során sok varázsló, mágikus praktikát végeznek, hogy megvédjék a gyermeket minden bajtól, betegségtől.

Házi feladat: Kérek, keress 5 db. nagyon régi fiú és lánynevet, majd írd le a füzetedbe!

Rendes gondolkodású fiatalember csak akkor adta nősülésre a fejét, amikor már kiszolgálta a katonaságot. Nem csak azért, mert korban ez volt megfelelő, hanem mert a katonaviselt embernek nagyobb volt a becsülete. Hamarabb csak olyan legény nősült, aki vagy kimaradt a katonaságtól, vagy olyan testi fogyatékosága volt, hogy bizonyos volt benne, nem sorozzák be.

A leány 16-18 éves korában lesz eladólány, ezelőtt csak akkor lett, ha tudott jó kenyeret sütni, szép, fehér ruhát mosni és varrni.

Előfordult persze olyan is, hogy 14 éves lányt adtak férjhez, de ennek mindig oka volt. Pl.

- a kistestvérét már előbb megkérték, ezért neki gyorsan párt kellett találni
- vagy módosabb ember beleszeret, és ki kell gyorsan használni a szerencsését
- vagy a szülők nem bírnak vele, el akarják már távolítani a háztól
- vagy elcsábították és teherbe esett

Aki betöltötte a 19. életévét, már öreglánynak mondták, ami nagy szégyen volt.

A fiatalok általában munka közben ismerkedtek, kukoricafosztóban, fonóban. A legény jól megnézi a leányt, hogy mutatós-e, fejlett-e, dologbíró-e, tiszta-e. Mert ha önmagára nem igényes, akkor a munkájára sem az. Igyekszik megtudakolni, hogy tudja-e a legfontosabb házimunkákat, volt-e már mással kapcsolata és hogy tetszik-e ő a lánynak? A lány is ugyanígy válogat, a derék legények gyorsan elkelnek.

Ám nagyon sok házasság kötöttetett úgy, hogy a fiatalok nem ismerték előtte egymást, hanem a szülők nézték ki a párnak valót, elsősorban az anyagi javak szempontjából. Fogadott kérővel intézték a *kommendálást*, vagyis a fiatalok összehozását.

Ahol eladó lány volt a háznál, piros színű kukoricacsövet dugtak ki a padláslyukon, a legényes háznál pedig kaszát. Így a fogadott kérő tudta, mely házaknál kell körbeérdeklődni az eladó leány vagy legény felől.

Ha már megismerték egymást előbb a fiatalok, akkor is csak a kérő segítségével haladhatott tovább az ügyük.

1. A kérő elmegy a legénnyel a lányos házhoz, a legény kint marad, a kérő bemegy. Megkérdezi, hogy legényt vezetne, elfogadják-e őket? Ha igen a válasz, akkor a legény kint marad, a kérő bemegy és megtudakolja a legfontosabbakat a lány és körülményei felől. A szülők is megtudakolják a kérőtől a legény körülményeit. Ha a kérő már mindent rendben levőnek talált, akkor behívja a legényt. Ekkorra már a lány a legszebb ruhájába öltözik, haját legszebbre fésüli. Behívják a lányt is és a szülők elbeszélgetnek egy keveset a legénnyel. A lánynak nemigen volt szabad ilyenkor beszélni, a szemét is le kellett sütnie. Ha ez a rövid beszélgetés megtörtént, akkor megkérdezi a kérő, hogy máskor is szívesen látják-e őket. Nem mindig adtak egyenes választ, mert volt olyan szülő, aki kíváncsi volt a lánya véleményére is. Ha még nem tudták pontosan a választ, akkor egy rövid határidőt adtak a kérőnek, hogy jöjjön vissza egy óra múlva, vagy este a válaszáért. Sok helyen nem is kérték a választ, hanem a legény ott hagyta a szűrét, s ha nem tetszett az udvarlása, akkor azzal jelezték, hogy kitétték az eresz alá, vagy a kapura a szűrét.
2. Ha mégis tetszik a legény, akkor a kijelölt találkozó alkalmával megegyeznek. Ilyenkor elindulnak a falu öregasszonyai és megtudakolják mindenhol, a két család múltját, helyzetét, szándékait, titkait.
3. Ha semmi akadályt nem találnak, akkor legény a kérővel, a leány a nénjével elmentek a paphoz és beiratkoztak. A pap három vasárnap kihirdeti a templomban a misén az eljövendő egybekelésüket.

4. Az első kihirdetéskor volt a *kézfogó*, vagyis az eljegyzés. Délután 5 óra tájban elment a legény a kérővel/vőfélyel és egy nőrokonával a lányos házhoz és eljegyezték egymást egy jegyajándék átadásával. Ez sokféle tárgy lehetett, pl. cipő, csizma, kendő, pénz és csak később vált általánossá a gyűrű. Ha megvolt a kézfogó, a fiatalok pénzt hordtak a cipősarkukban, hogy meg ne rontsák őket. Az első kihirdetés után kezdik összeállítani a leány stafírunkját, vagyis azokat a tárgyakat, amelyeket magával visz az új életébe, és évek óta gyűjtögetik. Ilyenkor még van idő néhány tárgy gyors előállítására, pl. lepedőt, párnahuzatot, pendelyt, inget varrnak.
5. Egy hét múlva, a második kihirdetéskor van a *csókolódó*. Ezen a napon is elment a legény a kérővel/vőfélyel a lányos házhoz, de már hagyták a fiatalokat egy kicsit külön is beszélgetni, a szülők felügyelete nélkül. Ilyenkor történt meg általában az első csók is, ezért a neve a *csókolódó*. Ezután kezdődik a legnagyobb készülődés a lakodalomra. Készítik a csigatésztát a levesbe, tyúkot, kakast, borjút, birkát vágnak, süteményeket sütnek, meszelik, takarítják a házat. A kérő/vőfély pedig viszi a hírt a lakodalomról, megy a házakhoz meghívni a vendégeket. Ez alatt a három hét alatt, a legény többször is megjelenhet a lányos háznál, akár váratlanul is, hogy megbizonyosodhasson arról, hogy a lány biztosan akarja-e őt, hogy valóban dolgos-e, tiszta-e, nincs-e valamilyen titka?
6. A harmadik kihirdetés utáni kedd délelőtt van az *ágyvitel*. A legény és a vőfély egy lovaskocsival elmennek a lányos házhoz és pénzért kiváltják a lány stafírunkját. Visznek magukkal bort, kalácsot és peracet, amit a bábéskodóknak osztanak szét. A kapott bútorokat, ágyneműt, ruhát felrakják a kocsira és elviszik a legényhez. Az elvitt értékekről papírt írnak, hogy ha két éven belül szétmenne a házasság, akkor vissza kell adni a legénynek mindent. Csak akkor nem kellett visszaadni, ha a feleség elhalálozott, de már született gyermekük és a férj temetteti el az asszonyt, illetve neveli fel a gyermeket.
7. Aznap délután elmennek a fiatalok a paphoz, aki elbeszélget velük a házaseletről és kikérdezi őket az imákból. Ha visznek neki egy kis kalácsot és bort, akkor elnézőbb velük.
8. Este külön legény és lánybúcsún köszönnek el barátaitól a fiatalok. A barátok átadják a nászajándékaikat.
9. Elérkezik a nagy nap, ami a harmadik kihirdetés utáni szerda. Sütnek, főznek a lányos háznál és készítik elő a menyasszonyt. A nászmenetben résztvevő asszonyok öltöztetik fel a gyönyörű, erre az alkalomra készített ruhába. A haját különleges fésülik, rá mirtuszkoszorú kerül. Kezdődik hát a színjátékhoz hasonló lakodalom. A templomi esküvő általában a délután 2 órai istentisztelet után szokott történni, ezért addigra elő kell készülniük.
10. Megérkezik a lányos házhoz a vőfély, aki kikéri a menyasszonyt a háztól, versbe szedett beszéddel. Volt, hogy tréfás találós kérdésekre kellett megválaszolnia a vőfélynek, mielőtt szóba álltak vele. Ha már be is engedték a házba, nem biztos, hogy a menyasszonyt vezették elébe. Több helyen ilyenkor egy vagy több álmenyasszonyt adtak át neki, és ki kellett választania az igazit. Ha sikerült végre megszerezni a menyasszonyt, szomorú, búcsúzó versben köszön el a lány a szülői háztól.
11. Elindul a lakodalmi menet a falun keresztül, zenészóval, énekkel, tánccal. A kapukból nézik őket a nem meghívott lakosok, de őket is megkínálják közben kaláccsal, borral, pálinkával. Ha ezt nem teszik, csúnyán a szájukra tudják venni őket később.
12. A templomban a pap a szokásos szertartás szerint összeesketi őket, majd elindulnak a most már férj házához.
13. Itt a küszöbhez érkező párnak mézet adnak, hogy édes legyen az életük. Az anyós seprűt dob a menyecske felé, aki ha elkapja, biztosan dolgos lesz, ha nem lusta.

14. Ekkor kezdődik az igazi nagy multság. Akármilyen anyagi helyzetben voltak, lakodalomkor igyekeztek a legjobb, legünnepebb ételeket felszolgálni, senki sem maradhatott éhes, szomjas. Biztosan volt húsleves csigatésztával, töltött káposzta, sült húsok, sütemények, lakodalmi kalács, bor, pálinka. Az érkező vendégek is hoznak süteményt és bort. A lakodalomban fontos szerepe van a *vőfélynak*, aki vőfélybotja segítségével jelezve irányította a vendégeket, a felszolgált fogások előtt tréfás versekben mondta el az étel ismérveit és a lakodalomban való viselkedés szabályait, vigyázta a rendet és a végén ő küldte haza a vendégeket egy kis kóstolóval együtt. Munkájáért általában terményt kapott. Ezután kezdődik az étkezés és a reggelig tartó tánc. A szegényebbek dudu vagy citeraszóra járnak, a módosabbak zenekart tudtak fogadni.
15. Éjfél eljárt a menyasszonytáncot, amikor mindenki megforgatja a menyasszonyt és pénzt is ad ilyenkor. Utoljára a vőlegény táncol vele.
16. Amikor eljön az éjfél, elviszik egy másik helységbe a menyasszonyt, az ún. *kontyolásra*, ilyenkor lekerül fejről a mirtuszkoszorú vagy a párta, a nyoszolyólányok kontyba tekerik a haját, rá főkötőt tesznek, kendővel. Ezt most már egész életében viselte, asszonyi jelölként. Ruháját fekete színű asszonyi ruhára cseréli és visszamegy a vigalomba. Megcsókolja a szüleit, apósát, anyósát és üdvözlöl mindenkit, mint asszony.
17. A lány szülei éjjel 2 óra körül minden marasztalás ellenére hazamennek, mintha otthon, sürgős dolguk akadna. Illetlennek tartják, aki még marad. Zenezóval kísérik ki őket és sírva köszön el tőlük a menyecske, hiszen egy vadidegen házban kell most már élnie. Az ott maradt vendégek reggelig mulatoznak.
18. Amikor reggel harangoznak, az ifjú pár elmegy a templomba, hogy Isten segítségét kérjék az eljövendő, közös életükre.
19. Ezután hazamennek, de nem fekszenek le még mindig aludni, hanem esznek és az új asszony hozzáfog kimeszteni azt a helységet ahol a multságot tartották. Ilyenkor a férj rokonai figyelik, hogy jól áll-e a kezében a szerszám. Ezután az ifjú feleség egy héttel nem mehetett ki a kapun a *kállátóig*.
20. A *kállátó* vagy *kárlátó*, szinte egy másik lakodalom. Ezt a multságot a lakodalom után egy héttel tartják a menyasszony szülei, ahol kisebb ugyan a mulatozás és a menyasszonytánc is elmarad, de ugyanolyan eszem-iszom, vigalom, mint a lakodalom volt. Az 1900-as évektől már sokszor nem a szülői háznál volt a lakodalom, hanem valahol máshol, ami alkalmas volt a sok vendég fogadására, ilyenkor a lakodalmat és a kállátót már egyszerre tartották meg. A manapság divatos nászútra nem utaztak az ifjú házaspárok, hanem elkezdődött a munkáról szóló közös életük.

Ágyvitel

Öltöztetik a menyasszonyt

Esküvői menet

Vőfély

Tánc a lakodalomban

Házi feladat: Kérlek gyűjts a könyvtárban vagy az internet segítségével 3 db vőfélyverset, majd írd le a füzetedbe!

Régen a természethez közel élő emberek a halált is az élet részének tekintették és ugyan keservesen elsiratták halottaikat, de elvesztésüket elfogadták. Általában a saját házaikban érte őket a halál, ezt is tartották természetesnek, ha lehetséges volt, erre is törekedtek. Manapság sem szeret senki sem idegen helyen, kórházban búcsúzni az életétől.

Mikor valaki érezte, hogy közel az utolsó napja, végrendelkezett. De nem csak a vagyonának tovább osztásáról, hanem szokás volt tanításokat, tanácsokat, intelmeket hagyni az utódokra.

1. Végül kihívják a papot, reformátusoknál úrvacsorát vesz a beteg, a katolikusoknál utolsó kenetet és meggyón. Ekkor mondhatták el azokat a titkokat, amelyeket nem mondhattak el senkinek és egész életükben nyomasztotta őket. Sokszor ilyenkor derültek ki, hogy mekkora bűnt követtek el, vagy, hogy gyermeküknek nem ők az édes szüleik.
2. Amikor már látszik, hogy nincs sok hátra a betegnek, a földre fektetik szalmára vagy lepedőre, hogy könnyebben tudjon eltávozni. Fiatalt vagy kisgyermeket nem tesznek a földre. Ekkor még végeznek olyan praktikákat, amellyel hitük szerint, könnyebbé tehetik a halált a betegnek. Pl. a halál beálltaig nem sírnak, nehogy visszasírják az útjáról és tovább kelljen szenvednie, haldoklása alatt gyertyát adnak a kezébe és halkán imádkoznak.
3. Ha eljön a halál, kinyitják az ablakokat, hogy könnyebben elszállhasson a lélek, a tükröket letakarták és az órát megállították.
4. Ekkor szóltak a funerátornak, a temetésszervezőnek, hogy végezze el a hivatalos teendőket. Jelentse be a halottat az anyakönyvvezetőnél, a papnál, a kántornál, a harangozónál. Intézzék a temetési szertartás kiválasztását, vigye a hírt a családnak, intézkedjen a sírásókkal, ha nem a rokonok ássák a sírt, stb. A funerátor komoly, írástudó ember, elsősorban férfi, de özvegyasszonyok is lehetnek.
5. Ezután a családtagok a halottat megmosdatják, megfésülik, szépen felöltöztetik, férfiakat megborotválják, állát felkötik, szemét lefognak, és pénzt raknak rá. Asszony halottat az esküvői ruhájában temetik, férfit a legszebb ünneplőjében, fiatal lányokat fehér ruhában, szűzkoszorúval a fején, kisgyermeket szintén tiszta fehérben temetik.
6. A fürösztő vizét messze elássák, mert sárgaságba esik, aki hozzáér.
7. A szoba közepére felállítanak két bakot, erre helyeznek deszkákat, ezt nevezik *nyújtópadnak*, erre helyezik a nyitott koporsót, amelybe fektetik az elhunytat. A koporsó minősége attól függött, hogy milyen anyagi helyzetben volt a család. Lehetett egy egyszerű, csiszolatlan deszkából összeácsolt láda, de selyemmel bélelt, festett, csodásan feldíszített koporsó is. A koporsóba a halott mellé elhelyezik a legkedvesebb tárgyait, kezébe bibliát adnak és letakarják csipkés szélű szemfedővel.
8. A haláleset utáni első éjszakát a család és a rokonok együtt virrasztják át, imádkoznak, sirató énekeket énekelnek, borozgatnak, a halotról szóló történeteket mesélnek, tulajdonképpen végigmondják az egész életét. Tüzet a házban addig tilos gyújtani, amíg ott a halott, kint főznek, ha kell. Sok helyen siratóasszonyokat fogadnak, akik szépen tudják énekükkel búcsúztatni az elhunytat.
9. Közben folyamatosan érkeznek a halottlátogatók, akik elbúcsúznak az elhunyttól és az ő segítségükkel elevenítik fel tovább az életét, hogy megírassák a *nemzetségelevét*. Ebben van leírva, hogy mi történt a megholt életében, kik a rokonai, leszármazottjai. Az ablakban ilyenkor egész éjszaka ég a lámpa vagy a gyertya.

10. A temetés napja sok mindentől függött, pl. az évszaktól, a hőmérséklettől, az anyagi helyzetűtől, családtagok érkezésének megvárásától, stb.
A temetés előtti napok valamelyikén a pap a templomban kihirdeti az elhalálozás tényét és a temetés időpontját.
11. A temetés napjának délelőttjén a halott házában udvarán végzik el az első búcsúztatót a pap segítségével. A halottat nyitott koporsóban lábbal kifelé kihozzák az udvarra és ott elbúcsúztatja a pap, elbúcsúznak tőle a családtagok, rokonok, barátok.
12. Ezután lezárják a koporsót és elindulnak a temetőbe. Elöl ment a halottat szállító lovaskocsi, utána vidékenként másként, de a kereszthordozó, pap és a kántor ment elől, utána a család, a rokonok, a barátok, majd a falu népe.
13. A temetőben már ki van ásva a sír, itt a koporsót körülállva helyezik végső nyughelyére az elhunytat. Vallás és külön megrendelés szerinti módon temetik el, papi beszéddel, kántori énekszóval vagy más módon, az elhunyt vagy a családja kérése szerint.
14. A temetés után hívják a jelenlévőket halotti torba. Otthon eközben fogadott asszonyok főzik az ételeket, amellyel majd megkínálják a torra érkezőket. Azt tartották, hogy a halott még néhány napig otthon van, ezért a toron is, és még egy ideig, neki is terítenek. A halotti torban általában paprikás húst, kenyeret, kalácsot, lepényt esznek és bort, pálinkát isznak. Sokszor zenélnek és énekelnek is, attól függően, hogy a halott miként rendelkezett.
15. A halotti tor utáni napok egyikén van a *jussolás*, amikor a család tagjai osztozkodnak a halott ingóságain. Ez sajnos manapság sem szokott vita, veszekedés nélkül zajlani. Akkor is összeszólalkoztak és sokszor évekig haragba voltak az osztozkodás során ért vélt vagy valós sérelmek miatt.

Mivel úgy tartják, hogy a halott lelke még sokáig hazajárhat, ezért, ettől való félelmük miatt többféle módon védekeztek. Pl. a temetés napján az asztalra sót, vizet, fokhagymát tesznek, a fejfa széléből hasítanak, a halott régi ruháját nem mossák ki, teljesítik a halott utolsó kívánságait, stb.

A halottat egy évig gyászolják, ezen idő alatt fekete ruhát hordanak. Ahol fehér a gyász színe, ott természetesen olyat. A férfiak a kalapjukra tűznek fekete fátyolt, a leányok a hajukba fonnak fekete szalagot, az asszonyok pedig legalább fekete kendőt viselnek. Egy évig nem járnak disznótorba, bálba, mulatságba. Aki ezt nem tartja be, keményen megszólják. A temetőbe nem járnak ki sokszor, dologidőben igen ritkán. De a sírra gondot fordítanak, mellé fát ültetnek, rá virágot, koszorút visznek.

A temetőt általában domb vagy hegytetőre építették, hogy a talajvíz és az áradások ne ériék el. A sírokat a déli oldalára tették, mert úgy tartották, hogy az északi oldalon szellemek tanyáznak.

A temető területének mértéke a lélekszámtól függött, belső felosztása pedig a lakosságot megosztó vagyoni és felekezeti hovatartozástól. Előfordult, hogy a szegényeknek külön temetőjük volt, illetve a nagyobb katasztrófák után is külön temetőt nyitottak a halottaknak, pl. kolerajárvány után, háború után. Azok a halottak, akik szülőhelyüktől távol haltak meg, pl. a háborúban, azoknak egy emlékművet állítottak a temető központi helyén.

A sírok méretét és formáját a helyi hagyományok szabják meg, de az országos érvényű központi utasítások is befolyásolják. A koporsóra visszahányt földből hantot formálnak, amelynek végleges formája az elkövetkező egy évben alakul ki. A gyászidő letelte után, még magasabbra emelik a hantot és különböző anyagokkal fedik be. Ez lehetett kő, fű, virágok, stb. Ellenálló növényekkel ültetik be és akár még kerítést is tesznek köré.

Sok fát ültetnek a sírok közé, hogy a fa a gyökereivel a földbe kapaszkodjon, lombjával az ég felé nőjön, és ezen tanyázva a jó szellemek megvédjék a holtakat a rontástól.

A temetőben a sírok jelölése, díszítése ugyanúgy vidékenként és vallásonként változik, mint az építészet vagy a viselet.

Fából, fémből, kőből keresztet, fejfát, készítettek, arra írták rá a halott nevét, a halálozás dátumát és néhol néhány szót, szöveget. Erdélyben a fejfákat különleges módon faragták, a faragás módjából lehetett következtetni az elhunyt tulajdonságaira.

Sok helyen úgy akarták csökkenteni a halál miatti szorongásukat, hogy gúnyos, nevetséges sírfeliratokat készítettek. Íme, néhány:

Itt nyugszom én, /Olvasod te, /Olvasnám én, /Nyugodnál te.

Kurta Peti felmászott a fára, /Mert nem hajlott az anyja szavára,/ Le is esett mindjárt róla,/ Így került a koporsóba./ Élt hat évet, s felet, /Emberek, róla példát vegyetek!

E sír fenekében,/ Nyugszik feleségem,/ Oh a szegény jámbor!/ Lassan lépj itt vándor,/ Mert ha döng a lépted,/ Meglehet felébred.

Itt nyugszik a feleségem,/ Béke neki,/ Béke nekem.

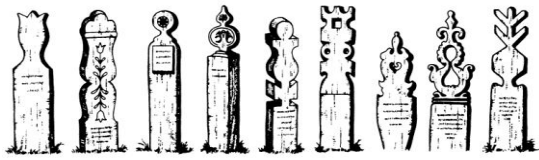
Én vótam,/ Amíg meg nem hóttam,/ A falu bábája,/ Lakatos Borbála.

Virrasztás a halott mellett

Búcsúztatás az udvaron

Fejfák a temetőben

Halotti tor

Házi feladat: Kérlek, gyűjts még az interneten három tréfás sírverset, majd írd le a füzetedbe!